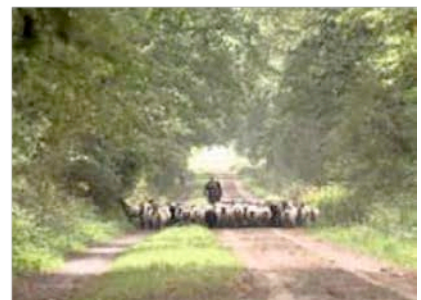

Identiteitsverschillen binnen Geopark de Hondsrug

Een onderzoek naar identiteitsverschillen en representatie

Bartele van der Meer
s2611783
Bachelorthesis
1 juni 2014
RUG/FRW

Samenvatting

Deze bachelorthesis betreft het enige Geopark in Nederland: Geopark de Hondsrug. Vanwege de bijzondere geologische kwaliteiten heeft het Hondsruggebied in Drenthe in 2013 de status Geopark gekregen. Dit onderzoek onderzoekt in het bijzonder hoe de bevolking van het gebied het gebied ziet en of de geologische kwaliteiten daarbij belangrijk zijn. En vervolgens of dat beeld binnen het geografisch gebied van het Geopark verschilt. De onderzoeksvraag is: *'Zijn er verschillen in de representatie van het gebied de Hondsrug binnen het geografisch gebied van het Geopark.'* Doormiddel van enquêtes zijn door het hele gebied bewoners gevraagd naar hun beeld van het gebied. Er zijn ook mindmaps gemaakt. Het onderzoek is gedaan in een projectgroep van negen studenten, met ieder een andere focus.

Hoewel het lastig is gebleken om verschillen in representatie en identiteit significant te maken, blijkt vooral dat geologische eigenschappen en kwaliteiten niet dominant zijn bij de representatie van het gebied. Sterker, de respondenten voelen weinig relatie met geologie, misschien alleen op een indirecte manier. Uit de mindmaps lijkt naar voren te komen dat mensen het gebied toch vooral lokaal ervaren en de relatie met geologie of het Geopark nog niet snel leggen.

Contents

1	Inleiding	4
	Aanleiding	
	Probleemstelling	
	Leeswijzer	
2	Geopark de Hondsrug	6
	Kenmerken van het gebied	
3	Theoretisch kader	9
	Definitie van het Geopark	
	Regionale ontwikkeling	
	Relatie met stedelijke regio's	
	Economische ontwikkelingsstrategie van het Geopark	
	Endogenous Regional Development	
	Naamsbekendheid en branding	
	Identiteit en representatie	
4	Methodologie	13
	Data verzamelen	
	Variabelen in de enquête	
	Analyse van de gegevens	
	Reflectie op de onderzoeksmethode	
5	Resultaten	18
	Typerend landschapstype	
	Typering in woorden	
	Mental Maps	
6	Conclusies	22
	Literatuur	23
	 Bijlagen	
	Enquête	
	Afbeeldingen bij vraag over landschapstypen	
	Mentalmaps per gemeente	
	Gemeenten in het onderzoeksgebied	

1. Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de aanleiding en de probleemstelling van het onderzoek beschreven. Het eindigt met een leeswijzer.

Aanleiding

Sinds 2013 is het gebied rond de Hondsrug een Geopark geworden. Sinds de jaren '80 van de vorige eeuw zijn Geoparken in opkomst, maar Geopark de Hondsrug is het eerste Geopark in Nederland. Geoparken bouwen voort op de relatie tussen een geologische regio en de bevolking in die regio en zien die relatie als een mogelijkheid voor economische ontwikkeling (Eder, 2008 in Boys 2012). Toerisme wordt bij economische ontwikkeling gezien als de belangrijkste speler, zeker ook door de organisatie van Geopark de Hondsrug, maar er zijn ook andere aanknopingspunten voor economische ontwikkeling, zoals regionale producten en educatie. Een Geopark biedt dus vooral aanknopingspunten voor regionale marketing en een gemeenschappelijk verhaal voor het hele gebied. De Rijksuniversiteit Groningen is via Peter Groote aan het Geopark verbonden en wil het gebied wetenschappelijk onderzoeken.

Endogenous Regional Development (ERD) of Sustainable Economic Development (SER) hangt samen met de objectieven van het Geopark. Volgens Vanclay (2011) is een belangrijk onderdeel bij ERD dat bij de bevolking in het gebied de 'sense of place' wordt vergroot. Sense of place zou kunnen leiden tot een vergrote trots en verbondenheid met het gebied, waardoor het cultureel en sociaal kapitaal in een regio wordt vergroot. Identiteit en economische ontwikkeling zijn dus belangrijke begrippen in dit onderzoek.

Het onderzoek is opgezet als bachelorproject door negen studenten van de faculteit Ruimtelijke Wetenschappen van RUG. De verschillende studenten hebben verschillende disciplines binnen de geografie. Culturele Geografie, Economische Geografie, Sociale Planologie enzovoorts. De verschillende disciplines houden zich bezig met verschillende facetten van het Geopark. In dit stuk komt vooral het vraagstuk van identiteit aan de orde en dan met name in hoeverre de 'identiteit van de plek' van het Geopark, de Hondsrug dus, binnen het geografisch gebied hetzelfde wordt ervaren, of dat er geografische verschillen zijn.

Probleemstelling

Bij Endogenous Regional Development zijn identiteit en sense of place dus belangrijke begrippen. De Hondsrug is een groot gebied. Ze loopt van Zuid Oost Drenthe naar Groningen en bestaat uit verschillende parallelle ruggen van potklei. De geologische geschiedenis is lang niet overal af te lezen en misschien niet altijd dominant in de beleving van het gebied. In verband met het objectief van het Geopark (ERD) sense of place, is het interessant te weten te komen wat onder bewoners wél de dominante betekenis is, wat de identiteit van het gebied is en of er geografische verschillen zijn.

Boys (2012) noemt in zijn artikel over Sustainable Economic Development in de Hondsrug verschillende 'novel strategies' voor Geoparken:

- Het ontwikkelen van nieuwe producten, die samenhangen met de regio: Geoprodukten.
Het uitlokken van investeringen (door de lokale private sector) in geomarketing.
Recreatieactiviteiten, die een relatie hebben met het landschap: wandelen, kanoën, natuurexcursies enzovoorts.
Educatieprogramma's met workshops en programma's in lokale scholen.
Het betrekken van de regionale bevolking bij de bescherming van het park.

Door te onderzoeken welke representaties er binnen het gebied leven zou naar voren kunnen komen welke economische initiatieven in verschillende regio's aansluiting zouden kunnen vinden.

Als er verschillende representaties bestaan in de verschillende regio's van het Geopark, zal per regio waarschijnlijk ook een andere strategie voor economische ontwikkeling en economische activiteit beter werken.

De onderzoeksvraag van deze thesis is:

'Zijn er verschillen in de representatie van het gebied de Hondsrug binnen het geografisch gebied van de het Geopark.'

Leeswijzer

De achtergrond van het Geopark wordt hierna gegeven en er worden enige kenmerken van het gebied beschreven en toegelicht. Daarna wordt het theoretisch kader van de thesis gegeven.

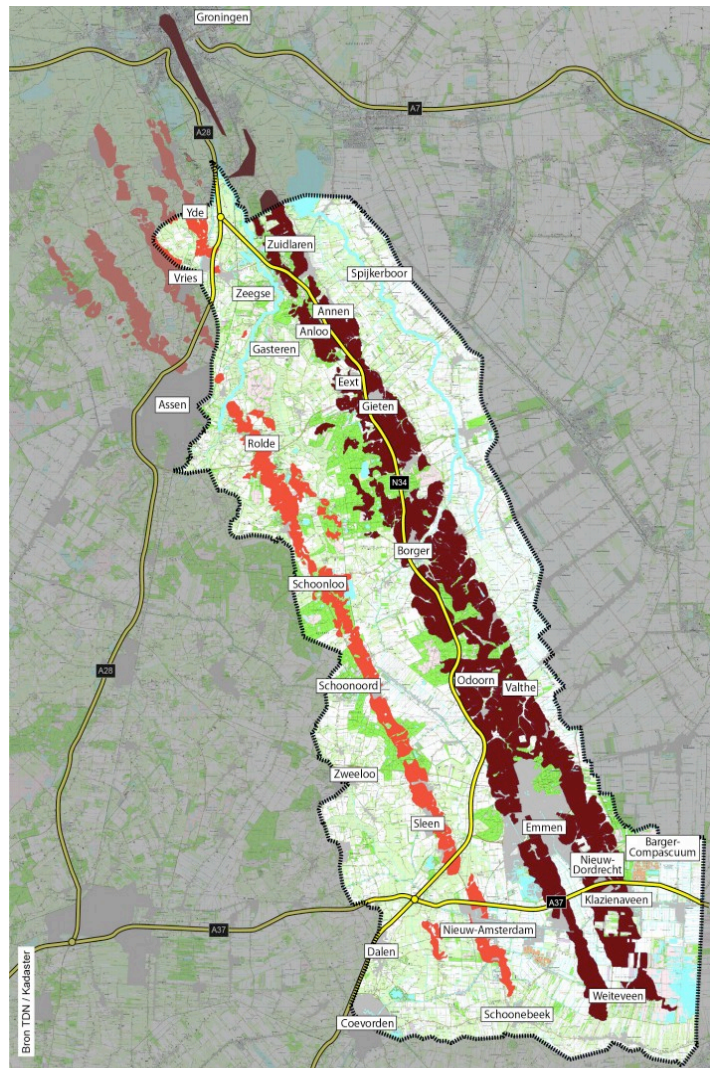
Vervolgens wordt de methodologie besproken en uitleg gegeven over het tot stand komen van de gebruikte enquête en de gebruikte variabelen.

Daarna worden de resultaten gegeven en worden daaruit conclusies getrokken. In het conclusiehoofdstuk is ook een reflectie op de gebruikte onderzoeksmethode opgenomen.

2. Geopark de Hondsrug

In 2000 is vanuit de VN een initiatief ontstaan om verschillende gebieden te promoten door de geologische geschiedenis en de cultuurhistorie te gebruiken voor Sustainable Development. Inmiddels zijn er 59 Geoparken in Europa aangesloten bij het European Geoparks Network. Het European Geoparks Network noemt het belangrijk dat de lokale gemeenschappen betrokken zijn bij het Geopark. (European Geoparks Network, 2014).

In 2013 heeft de Hondsrug de status van Geopark gekregen. Het Geopark wordt gefinancierd door Koers Noord Transitie, OP-EFRO, de gemeenten in het gebied, het recreatieschap en de provincie Drenthe. Daarnaast wordt bijgedragen door het ANWB Fonds, het Mondriaan Fonds, het VSBfonds en het Je Maintiendrai Fonds. De begroting van het Geopark is tot 2016 vastgesteld. Daarnaast zijn er verschillende partners, waaronder de RUG. (Geopark de Hondsrug, applicatie partnerschap EGN 2012, de Hondsrug Nederland)

figuur 2.1 Het Geoparkgebied

De organisatie van het Geopark zet vooral in op ontwikkeling van het toerisme. In de aanvraag voor Geopark-status schat de organisatie het aandeel van de werkgelegenheid in de vrijetijdssector tussen de 8 en 15%. Dat is hoger dan de 6,5% voor de gehele provincie Drenthe in 2011. De doelstellingen van het Geopark voor 2016 zijn divers. Het Geopark richt zich op het ontwikkelen en versterken van een (internationaal) netwerk en samenwerking met het bedrijfsleven (50% van de bijdragen komt voor rekening van bedrijven). Daarnaast op het vergroten van 'sense of place' bij de lokale bevolking door het organiseren van expedities, onderwijs en de onderwijs academie. Er zijn ook doelstellingen voor het vergroten van naamsbekendheid en waardering door gerichte Branding. (Geopark de Hondsrug, applicatie partnerschap EGN 2012, de Hondsrug Nederland)

Kenmerken van het gebied

Het Geopark heeft een oppervlakte van 93.004 hectare en is gelegen in het oosten van de provincie Drenthe. Het Geopark is gelegen in de gemeenten Coevorden, Emmen, Borger-

Odoorn, Aa, Hunze en Tynaarlo. Het meest opvallend aan het gebied zijn de rechte keileemruggen die parallel aan elkaar van Emmen richting Groningen lopen, in een bijna rechte lijn. Er zijn vier ruggen te onderscheiden, uitzonderlijk recht. Er zijn vier zandruggen te onderscheiden: de Hondsrug, de rug van Tynaarlo, de rug van Rolde en de rug van Zeijen.

De Hondsrug is gevormd tijdens het Saalien, toen gletsjers uit Scandinavië de ruggen hebben gevormd. De Hondsrug is ongeveer 70 kilometer lang en neemt richting Emmen in hoogte toe: Groningen ligt ongeveer 5 meter boven NAP en Emmen meer dan 20 meter boven NAP. Aan het eind van de Saale-ijstijd smolten de gletsjers en is er zeer veel smeltwater afgevoerd via de beken van Drenthe, zoals de Hunze, in het Geoparkgebied. Daarbij zijn diepe dalen uitgesleten, die zich daarna met zand en hoogveen hebben gevuld.

Tijdens de laatste ijstijd (het Weichselien) was er geen landijs in Drenthe, maar door de koude was er een steppeachtige vegetatie, waardoor veel zand is verplaatst door de wind. Daardoor is op de keileemruggen een pakket zand afgezet, die nog altijd veel van het huidige reliëf bepalen.

Vanaf 10.000 jaar geleden (het Holoceen) werd het warmer en ontstond er meer vegetatie. De gemengde bossen op de Drentse zandgrond ontstonden toen. In de dieper liggende beekdalen ontstond eerst laagveen, later hoogveen.

De hoge zandruggen van de Hondsrug waren aantrekkelijke vestigingsplaatsen voor de eerste mensen. De typische Drentse esdorpen ontstonden. Drentse esdorpen hebben een stervormig wegenstelsel, een brink, een es en een marke. Vaak is in de buurt een beekdal waar hooilanden waren gesitueerd. Vanwege de hoge ligging is de Hondsrug ook gebruikt als handelsroute naar Groningen.

De laatste grote landschapsvormende ontwikkelingen zijn de veen- en heideontginningen geweest ten behoeve van brandstof en later landbouw. Daardoor zijn de veenkoloniën ontstaan en het kampenlandschap. Het zijn de huidige landbouwgebieden van Drenthe.

(Geopark de Hondsrug, applicatie partnerschap EGN 2012, de Hondsrug Nederland)

3. Theoretisch kader

Definitie van het Geopark

Eder geeft de volgende definitie: Geoparks recognize that the relationship between geologic region and the people who inhabit it can serve as the focus of a strategy for economic development (Eder, 2008 in Boys 2012).

Newsome en Dowling (2010) focussen vooral op toerisme naar geologie en landschap. Daarnaast zijn volgens hen Geoparken bedoeld om diversiteit te beschermen en begrip te verspreiden door educatie. Voor de organisatie van het Geopark wordt wel een relatie met de gemeenschap en vooral het bedrijfsleven in de doelstellingen genoemd.

Regionale ontwikkeling

Alle auteurs beschouwen een Geopark als een manier om bij te dragen aan regionale ontwikkeling. Boys (2012) noemt het een 'key goal of the Geopark project' om te komen tot een uniforme regionale marketing strategie voor toeristen. Die strategie moet de doelen van het Geopark dienen, maar ook aansluiten op de al bestaande regiomarketing activiteiten van de verschillende gemeenten. Boys verwacht dat de organisatie van het Geopark vooral zal inzetten op het versterken van het toerisme. Toerisme wordt door ontwikkelende economieën vaak gewaardeerd vanwege de 'invisible export' (Brohman, 1996): "it brings foreign exchange into the country without shipping any resource or product abroad."

Hij noemt de mogelijk eenzijdige strategie een gemiste kans. Boys noemt verschillende 'novel strategies' voor Geoparken.

- Het ontwikkelen van nieuwe producten, die samenhangen met de regio: Geoproducten.
- Het uitlokken van investeringen (door de lokale private sector) in Geomarketing.
- Recreatieactiviteiten, die een relatie hebben met het landschap: wandelen, kanoën, natuurexcursies enzovoorts.
- Educatieprogramma's met workshops en programma's in lokale scholen.
- Het betrekken van de regionale bevolking bij de bescherming van het park.

Daarnaast zijn er ontwikkelingen zoals krimp en een ouder wordende bevolking waar de organisatie van het Geopark (te) weinig op inspeelt. Boys (2012) noemt ook de paradox van duurzame economische ontwikkeling. Boys hield interviews met leden van de organisatie van het Geopark en concludeert dat onderdeel van de taakopvatting van het Geopark de bescherming van het landschap is. Daardoor zijn sommige grootschaliger economische ontwikkelingen strijdig met dat uitgangspunt. Een goed voorbeeld daarvan is het plaatsen van windmolens.

Uit een casestudy uit 2011 naar 25 Geoparken in Europa door Neda Torabi Farsani blijkt dat 83 procent van de Geoparkorganisaties gelooft dat een Geopark bijdraagt aan de lokale economie. Net als de organisatie van het Geopark heeft 80 procent van de Geoparkorganisaties er vertrouwen in dat het promoten van de regio het beste kan door lokale bedrijven daarbij te betrekken. (Boys 2012). En hoewel Farsani claimt dat Geoparken werkgelegenheid scheppen en zelfs migratie en werkloosheid helpen

reduceren, noemt Boys dat vooral een intuïtieve conclusie. Hij stelt dat de casestudie voor die stelling geen bewijs geeft.

Interessant is ook de kritiek die Boys levert op andere auteurs. Zo stelt hij dat Norzaini Azman nalaat de economische impact van het Geopark voor de gemeenschap in het Langkawi Island Geopark te kwantificeren. Hij stelt zelfs dat Azman vermijdt kritisch te zijn:

"Azman avoids asserting that Geoparks are an economic panacea for rural communities, but does claim they will help. Again, the economic impacts were largely inferred and not quantified." (Boys, 2012)

Volgens Boys schrijven veel auteurs dus welwillend over Geoparken en worden economische resultaten slecht onderbouwd.

"Overall, these case studies show a general lack of local knowledge about the economic development function of Geoparks and a lack of evidence of its impacts." (Boys, 2012)

Relatie met stedelijke regio's

Mihaela Hărmănescu onderzoekt in haar artikel hoe plattelandsregio's kunnen profiteren van een geïntensiveerde relatie met urbane gebieden door gediversifieerd toerisme. Bij haar staat de relatie tussen stad en platteland centraal. Ze noemt de ontwikkeling van urbanisatie als bedreiging voor het platteland (ontvolking etc., landgebruik t.b.v. de stad) maar noemt ook dat het platteland waarden kan bieden, die in het stedelijke leven op de achtergrond zijn geraakt. Zoals rust en Geotoerisme. De Hondsrug maakt deel uit van twee stedelijke structuren (Boys, 2012). Enerzijds van de stedelijke regio Groningen-Assen. Anderzijds van de Drentse Zuidas. In Groningen-Assen zijn de belangrijkste pijlers informatie en communicatie technologie (ICT), de biomedische sector, zorg, de energiesector en de dienstensector. In de Drentse Zuidas zijn industrie en logistiek dominant.

Hărmănescu onderscheidt drie typen plattelandsbewoners:

- Small town society, closely knit, strongly believing in democracy, but often not in close contact with nature;
- Agrarian society, based on familyfarming, farm life and the calendar of the seasons;
- Ruralists, living outside towns, but not farming: independents who value open space, nature, and 'a natural order'.

Het is de vraag of Hărmănescu's beeld van het platteland als tegenbeeld van de stad wel past op de populatie van de Hondsrug (Hărmănescu deed haar onderzoek in Roemenië).

Economische ontwikkelingsstrategie van het Geopark

Boys onderzoekt in zijn artikel ontwikkelingsstrategieën voor specifiek het Geopark de Hondsrug. Hij concludeert onder andere dat het werkplan van het Geopark er nog vooral op is gericht de bestaande economie te versterken en minder om nieuwe manieren te ontwikkelen. Een Geopark kan juist als objectief hebben om nieuwe bedrijvigheid en nieuwe (of andere) inwoners aan te trekken. Daarbij is het verbeteren van de 'livability' van de Geopark-regio en het vergroten van de 'sense of place' de strategie.

Endogenous Regional Development

Dat sluit aan bij de ideeën van Vanclay voor ERD: Endogenous Regional Development. Vanclay (2011) veronderstelt endogenous en exogenous regional development als contrasterende strategieën voor regionale ontwikkeling. Exogene ontwikkeling is gefocust op concentratie van activiteit en grootschalige activiteit. Het is top-down en modernistisch. Endogene ontwikkeling beschrijft Vanclay juist als postmodernistisch en gemeenschapsgestuurd en Vanclay stelt dat het specifieke eigenschappen van een regio gebruikt en viert. Daarbij is het van belang om de natuurlijke, menselijke en culturele eigenschappen te kennen, die een regio 'speciaal en onderscheidend' maakt. Vanclay (2008) onderschrijft dat place-making een symbolische investering in het landschap kan zijn en dat 'belongingness' daarbij een rol speelt. De mate waarin mensen zich verbonden voelen met een plek. Mensen met een sterk gevoel van verbondenheid hebben volgens Vanclay een grote 'sense of place'.

"In ERD the focus of attention of development initiatives is local resources, not as traditional inputs for large extra-region or multinational firms, but as the basis of the economic activity of local small to medium firms. The concept of what a resource or asset can be thus expands from natural and human to cultural capital. Ray (1998) calls this the culture economy approach to rural development." (Vanclay 2011, p. 62)

Vanclay (2011) stelt dat ERD bijdraagt aan: "

- increased pride in where people live;
- increased sense of being part of the community;
- increased interest in participating in community activities;
- increased social networks (social capital);
- an increased sense of place. " (Vanclay 2011, H4, p. 62)

Wel stelt Vanclay (2009) dat regiospecifieke producten een goed opgeleid publiek nodig hebben, met een relatief hoog inkomen en een doorontwikkelde smaak. De relatie van het Geopark met de omliggende stedelijke gebieden is dus belangrijk. De ideeën van Vanclay onderschrijven de objectieven van het Geopark.

Naamsbekendheid en branding

Endogenous Regional Development heeft ook het vergroten van de 'sense of place' dus zowel als objectief, als als resultaat. Het vergroten van trots op de plek is ook voor het Geopark de Hondsrug zowel objectief als resultaat. Evenals het vergroten van sociaal kapitaal en het versterken van netwerken.

Boys merkt op dat de kennis over het Geopark in de regio beperkt is. Het breder maken van de ontwikkelingsdoelen zou ook de kennis over het park kunnen vergroten volgens Boys. De opinie over de Geoparken is ook lang niet altijd positief, maar die blijkt positief te worden beïnvloed zodra er inkomsten worden gegenereerd.

Identiteit en representatie

Identiteit en plaats zijn conceptuele begrippen, die van belang zijn bij dit onderzoek. Gieryn (2000) stelt dat een ruimte aan verschillende criteria moet voldoen om een 'plaats' te worden. Ten eerste moet er een locatie zijn, een plaatsbepaling. Ten tweede een materiële vorm en ten derde een verhaal over de plek. In deze benadering ligt de

locatie (min of meer) vast. De materiële vorm kan in de tijd verschillen en veranderen en het verhaal kan per persoon verschillen. Iedereen kan immers een verschillend beeld of verhaal hebben bij een plek. Tegen deze benadering kan worden ingebracht dat de materiële vorm op zich ook een verhaal of narrative van de plek is. Immers, hoe je materiële vorm beschrijft (of zelfs meet) is ook een verhaal. Ook een representatie.

Holloway & Hubbart (2001) stellen eveneens dat de verhalen over plaatsen (sociale constructies) niet los kunnen worden gezien van een plek. Zelfs voorwaardelijk zijn voor een plek. Zij zien een plek is een ruimte met betekenis. De betekenis wordt door mensen toegekend door verhalen. Vanclay (2008) gaat nog een stapje verder door te stellen dat de waardering van mensen een plaats bepaalt. Alleen het verhaal van mensen bepaalt de betekenis van een plek.

"'Place' exists when the individual can tell a story about a specific locality, something that indicates personal meaning. Place exists when 'house' becomes 'home'. Places exist when we start naming them. (Vanclay, 2008, p. 4)"

In haar dissertatie beschrijft Carola Simon streekidentiteit als een opeenstapeling van verhalen en representaties. De 'echte' werkelijkheid is daarbij ook als representatie te zien.

"Samengevat kan worden vastgesteld dat streekidentiteiten geen vaste gegevens zijn maar sociale constructies. De doelstellingen van actoren zijn bepalend in de constructie van identiteiten. Hieruit vloeit voort dat verschillende actoren op hetzelfde tijdstip uiteenlopende identiteiten toekennen aan één en dezelfde plaats. Streekidentiteiten kunnen dus worden beschouwd als meerlagige concepten. Elke nieuwe laag zorgt voor een wisselwerking met al bestaande lagen, in zoverre dat nieuwe karakteristieken en veranderingen kunnen gaan plaatsvinden (Massey & Jess 1995: 221) (Simons, 2004, p. 24)"

In dit onderzoek wordt de identiteit van een plek gezien als de representatie van die plek door middel van verhalen en beelden. Dat verhaal wordt bevraagd doormiddel van steekwoorden. De plaatsbepaling wordt gevraagd in te tekenen op een kaart (mental map) En de materiële vorm wordt bevraagd door te kiezen uit verschillende afbeeldingen. (Een afbeelding is een representatie). De materiële vorm wordt in dit onderzoek dus nadrukkelijk gezien als een representatie, als een verhaal.

4. Methodologie

Er is in dit onderzoek gekozen om te werken met een enquête. Aangezien de onderzoeksgroep bestaat uit 9 studenten, is het mogelijk om tot een grotere dataverzameling te komen en doordat in verschillende plaatsten kan worden geënquêteerd is het ook goed mogelijk om in het gehele gebied van het Geopark data te verzamelen. Er zijn zo in alle gemeenten binnen het Geopark ongeveer 50 enquêtes afgenomen. Er is geënquêteerd in Groningen, Haren, Assen, Tynaarlo (binnen en buiten de Hondsrug), Aa en Hunze, Borger-Odoorn, Coevorden en het buitengebied van Emmen (Klazienaveen). De stad Emmen is niet meegenomen door uitval van een van de leden van de groep. Groningen en Haren doen misschien niet mee in het Geopark, maar hun ligging op of direct tegen de Hondsrug aan maakt de mening van respondenten in die gemeenten wel interessant. In totaal zijn over 403 cases data verzameld in 9 gemeenten in en rond het Geopark.

	Aantal afgenomen enquêtes	Aantal inwoners (bron: CBS)	Percentage van de inwoners dat is geënquêteerd
Groningen	41	198 817	0,02%
Haren	12	18 782	0,06%
Assen	40	67 190	0,06%
Tynaarlo (binnen Geopark: 45, buiten Geopark: 64)	109	32 493	0,33%
Aa en Hunze	41	25 357	0,16%
Borger-Odoorn	50	25 627	0,19%
Coevorden	64	35 769	0,17%
Emmen (buitengebied)	46	108 052	0,04%

Tabel 4.1 Enquêtes per gemeente

Het valt op dat in de gemeente Tynaarlo relatief meer mensen zijn bevestigd dan in de andere gemeenten. Dat komt doordat in die gemeenten twee groepsleden hebben geënquêteerd. In de gemeente Emmen is het percentage bevestigde mensen erg laag. Die gemeente is de grootste van de Drenthe, terwijl juist daar een van de groepsleden is weggevallen. Daardoor zijn hier ook slechts in het buitengebied enquêtes afgenomen (in het centrum van Klazienaveen) en niet in het centrum van de stad Emmen zelf. Het percentage bevestigde mensen is in de stad Groningen het laagst, natuurlijk vanwege de grootte van de stad. De representativiteit van deze enquêtes is dus ook erg laag. Daarom hadden die enquêtes misschien beter in Emmen afgenomen kunnen worden. Datzelfde geldt misschien voor de gemeente Haren.

Data verzamelen

In elke gemeente is een convenience sample genomen. Bijvoorbeeld door huis-aan-huis aan te bellen of door respondenten te vragen op een druk bezochte plek, zoals bij een supermarkt, op het centrale plein van het dorp of een markt. Er is geprobeerd om een voor de omgeving representatieve steekproef te trekken, hoewel dat lastig tot niet te verifiëren is.

De onderzoeksgroep bestond uit 9 studenten, met elk een andere onderzoeksvraag. Elke student heeft enquêtes afgenomen in een aan hem of haar toegewezen gemeente. Er zijn afspraken gemaakt over de manier waarop de enquêtes zijn afgenomen, om zoveel mogelijk eenvormigheid te bereiken, maar er zullen ongetwijfeld verschillen zijn in de manier van enquêteren.

De enquête is tot stand gekomen door de vragen van alle onderzoeksgroepsleden bij elkaar te brengen en daarna redactie te voeren. In de voorbereidende fase zijn de volgende clusters samengesteld, waar steeds twee groepsleden vijf vragen bij hebben geformuleerd:

- Achtergrondvariabelen: algemeen
- Erfgoed & geologie: sense of place
- Typeringen & identiteit: sense of place
- Gebiedsontwikkeling & economie: regionale ontwikkeling
- Verbondenheid met de regio: sense of place

Daarna zijn er wederom vragen geclusterd en samengevoegd. Het resultaat is een vragenlijst met enige open vragen en vragen met een 5-punten schaal, lopend van helemaal niet mee eens/tevreden etc. tot heel erg mee eens, tevreden etc.

Variabelen in de enquête

Respondenten uit verschillende geografische regio's binnen het Geopark zijn dus gevraagd naar verschillende zaken, die te maken hebben met het Geopark. Voor dit onderzoek is de hoofdvraag als volgt geformuleerd: 'Zijn er verschillen in de representatie van het gebied de Hondsrug binnen het geografisch gebied van het Geopark?'

Voor de beantwoording van deze vraag zijn de vragen naar typeringen en identiteit vooral van belang. De volgende vier vragen gaan over identiteit en worden in dit onderzoek meegenomen:

- Vraag naar voor de Hondsrug **typerend landschaptype** (vraag 7 van de enquête): Respondenten kunnen aangeven welk landschaptype voor hen de Hondsrug het beste typeert. De respondenten kunnen kiezen uit afbeeldingen van vier landschappen. Een boslandschap, een zandverstuiving, een heidelandchap en een veenontginningslandschap.

- Vraag naar **typering doormiddel van woorden** (vraag 6 van de enquête): Respondenten wordt gevraagd drie woorden op te schrijven, die zij met de Hondsrug associëren.

- Teken van een **mental map** (vraag 24 van de enquête): Respondenten wordt gevraagd de Hondsrug in te tekenen op een kaart van Groningen en Drenthe.

Analyse van de gegevens

De hoofdvraag is of er verschillen bestaan in representatie binnen het geografisch gebied van het Geopark. Daarvoor moeten deelgebieden binnen het Geopark worden afgebakend. In dit onderzoek is gekozen om daarvoor gemeenten te nemen. Dat heeft twee redenen. Ten eerste is via postcode goed te bepalen in welke gemeente mensen wonen. Ten tweede is dat ook de manier waarop de enquêtes zijn afgenomen.

De verschillende vragen vereisen verschillende analyse. Hieronder zal per vraag de manier van analyse worden beschreven.

Vraag naar typerend landschaptype

Allereerst zal met beschrijvende statistieken zoals de modus een eerste beeld gevormd worden van de typering per gemeente. Daarvoor moeten de respondenten op postcode worden gegroepeerd. Vervolgend zal met behulp van een Chikwadraattoets worden gekeken of het verschil in typering van de verschillende groepen/gemeenten binnen het Geoparkgebied significant genoemd kan worden of niet.

Vraag naar typering in woorden

De respondenten is gevraagd om drie woorden te geven. Dat is in veel gevallen ook gebeurd.

Bij deze vraag is eerst in kaart gebracht welke woorden veel werden gegeven. Daarbij is inductief gelabeld om alle woorden onder te brengen. Daardoor zijn 12 veel voorkomende betekenissen onderscheiden.

1	Natuur : natuurtype (vb. heide, bosgebied)
2	Natuur: flora en fauna
3	Rust en ruimte
4	Geologie (vb. ontstaansgeschiedenis, IJstijd, zandgrond etc.)
5	Geologie: landschapkenmerken
6	Geografische ligging (vb. Drenthe, Groningen-Emmen)
7	Cultuurhistorie (vb. Hunebed, Brinken)
8	Herinnering of persoonlijke associatie (vb. aardrijkskunde, geboorteplaats)
9	Persoonlijke kwalificatie (vb. mooi of lelijk of thuis). Waardering
10	Activiteit (vb. fietsen, GPS-tracking, hiking)
11	Het weer
12	Naam van school of straat

Tabel 4.2 Inductieve labels na de eerste analyse

Omdat de betekenissen zeer uiteenlopend waren en de relatie met het Geopark niet altijd duidelijk, is opnieuw gecodeerd naar vier categorieën op een ordinale schaal. Daarmee wordt uitgedrukt in hoeverre de door de respondent genoemde woorden een directe relatie met geologie (de bestaansreden van het Geopark) hebben.

1	directe relatie met geologie - vb. ijstijd, heuvels, keileem etc.
2	indirecte relatie met geologie - vb. cultuurhistorie, het weer, landschaptype
3	kwalificatie van het geografisch gebied - vb. Drenthe, rust, natuur, platteland, mooi landschap, fietsen
4	Persoonlijk verhaal, associatie of herinnering - vb. Hondsrugcollege, opa's huis.
5	weet niet of 'invalid'

Tabel 4.3 Labels op ordinale schaal drukken mate van verbondenheid met geologie uit

Tot slot wordt er met behulp van een Chikwadraattoets gekeken of er een verband is aan te tonen tussen de woongemeente en veel genoemde betekenissen.

Er is dus gekozen om per case (drie woorden) één label toe te kennen. Daarbij heeft een laag cijfer, dus een directe relatie met geologie voorrang boven een indirecte. Daardoor worden labels 1 dus bevoorrecht boven 2, 2 boven 3 enzovoorts. De drie woorden samen worden dus als één 'narrative', als één verhaal over de plaats gezien en dat verhaal wordt door de onderzoeker vastgesteld.

De verwachting is dat respondenten vooral een indirecte relatie met geologie beleven. Als er weinig mensen label 1 geven, wordt dat vermoeden bevestigd.

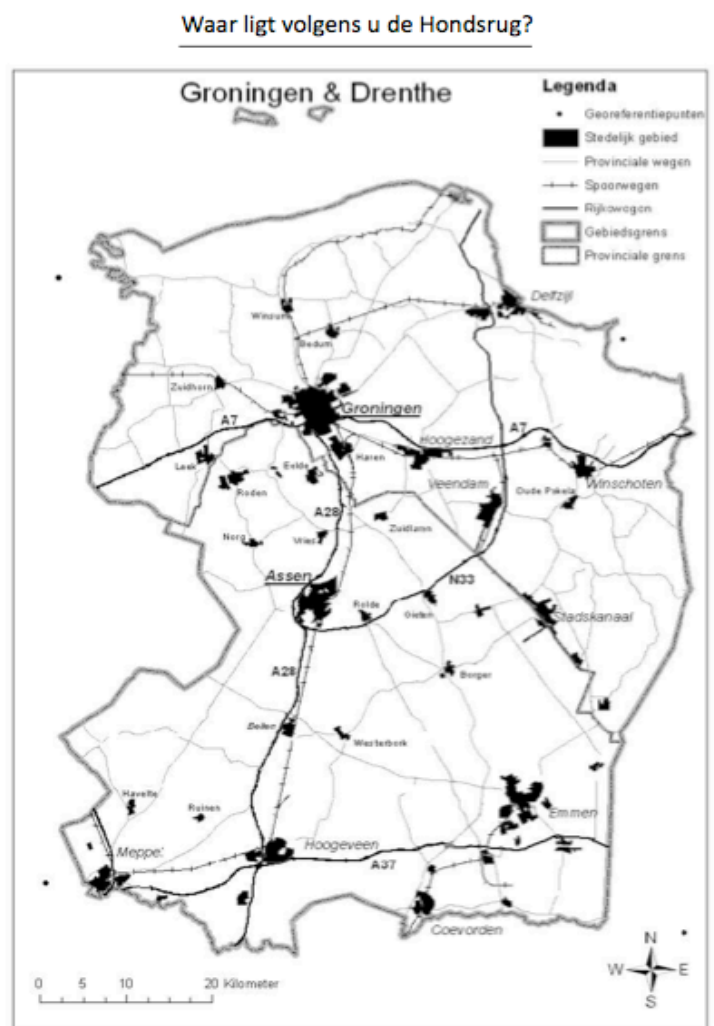
Tegen deze methodiek is in te brengen dat de interpretatie van de onderzoeker in de data zal worden meegewogen en het verhaal van de onderzoeker in de resultaten naar voren zal komen. Anderzijds worden de cases in het geval dat je alle woorden even zwaar weegt niet meer als onafhankelijk van elkaar beschouwd.

Mental map

Elke respondent heeft op een kaart aangegeven waar hij/zij de Hondsrug situeert. Die gebieden worden als cirkels of kringen uit de kaarten overgenomen op één kaart. Zo ontstaat per gemeente een kaart met de plaatsbepalingen van alle respondenten. Op die kaart kan door de dichtheid van de cirkels worden afgelezen waar de respondenten in de betreffende gemeente de Hondsrug situeren. Vervolgens kunnen de kaarten per gemeente ook worden samengevoegd om te verschillen per regio inzichtelijk te maken.

De gegevens per gemeente kunnen naast elkaar worden gepresenteerd (de kaart, het landschap, woorden). Daardoor ontstaat per gebied/gemeente een (veel voorkomende) representatie van de Hondsrug.

Er is in de enquête gevraagd naar associaties en typering. Deze thesis probeert verschillen in representaties van een plek of regio te onderzoeken. In hoofdstuk 3 is duidelijk geworden dat verhalen van mensen de betekenis en dus de representatie van een plek bepalen. Beschrijvende statistiek is dus de meest 'objectieve' manier om die representatie te duiden, zonder zelf interpretatie aan het verhaal toe te voegen en daarmee de representatie te beïnvloeden.

figuur 4.1 De gebruikte kaart voor de mental map

Reflectie op de onderzoeksmethode

Het proces om met de groep (oorspronkelijk 10 studenten, nu 9) een enquête samen te stellen heeft veel tijd genomen, onder andere door de grootte van de groep. Het is merkbaar dat besprekingen met 9 studenten minder vruchtbaar zijn dan besprekingen met 4 of 5 aanwezigen. Ook mist een efficiënte beslisstructuur en daardoor duurde het langer om tot consensus te komen en is in het begin de groep niet heel kritisch op de vragen geweest. De kritiek kwam later op gang en het is lastig gebleken om in de vragen veranderingen door te voeren. Het gevolg is dat de enquête scherpte mist en vragen elkaar lijken te overlappen, in ieder geval thematisch. Dat was ook te merken aan de reactie van de respondenten, die soms verveeld of vermoeid leken te raken.

De enquête was lang en niet publieksvriendelijk. Ook dat commentaar werd tijdens het afnemen van de enquête veel gegeven. Tenslotte veronderstelde de enquête redelijk veel kennis bij de respondenten en een positieve grondhouding ten opzichte van het Geopark. Aangezien die er niet vaak was, zijn veel antwoorden nietszeggend gebleven. Bij respondenten die betrokken waren bij het Geopark of goed op de hoogte van de objectieven van het Geopark kwam zeer interessante respons. Het bleek noodzakelijk om veel uit te leggen bij het enquêteren en respondenten aan te moedigen te antwoorden. Daarbij ontstaat het gevaar van beïnvloeding van de respondenten. Vanwege dat gevaar is het in het algemeen misschien beter niet eigen data op te halen, maar dat uit te besteden.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk worden per vraag de resultaten besproken.

Typerend landschaptype

Op deze vraag hebben in totaal 392 respondenten een geldig antwoord gegeven, 97 procent van de respondenten. Van hen vonden 127 mensen de foto van een heidelandschap het beste bij de Hondsrug passen, 126 de foto van boslandschap, 98 de foto van zandverstuiving en 41 de foto van een veenontginningslandschap. 11 mensen gaven een ongeldig antwoord.

Welk landschap is het meest typerend voor de Hondsrug?	
Aantal respondenten per landschaptype	
heidelschap	127
boslandschap	126
zandverstuiving	98
veenontginningslandschap	41
ongeldig	11

Tabel 4.4 Aantal respondenten per landschaptype

Bos- en heidelandschappen worden dus veel als typerend gezien. Het zandlandschap in iets minder mate en iets meer in de zuidelijke gemeenten. In die gemeenten komen die landschappen ook iets meer voor. Het veenontginningslandschap wordt weinig als typerend gekozen, maar toch iets vaker in gemeenten waar die landschappen te vinden zijn.

		Welk landschap is het meest typerend voor de Hondsrug?					Total
		Bos	Heide	Veen	Zand	invalid	
Woongemeente	Groningen	10	18	6	7	0	41
	Haren	8	2	1	1	0	12
	Aa en Hunze	14	12	6	7	2	41
	Assen	18	12	2	8	0	40
	Tynaarlo	33	32	6	36	1	108
	Borger-Odoorn	15	14	6	14	0	49
	Coevorden	13	20	6	20	5	64
	Emmen	13	15	8	5	3	44
Total	124	125	41	98	11	399	

Tabel 4.5 Aantal respondenten per landschaptype per gemeente

Om te bepalen of er een verband bestaat tussen het meest als typerend genoemde landschap en de woongemeente is een Chikwadraattoets uitgevoerd. Daarvoor zijn de ongeldige antwoorden buiten beschouwing gelaten en de gemeenten Haren en Groningen samengevoegd om cellen met te lage waarden te vermijden.

De toets geeft een significantie van 13,1 %. Het bovengenoemd verband kan dus niet worden aangetoond.

Wat wel als opvallend kan worden benoemd is dat mensen een voorkeur lijken te hebben voor een landschap dat in hun woonomgeving voorkomt, maar ook dat is niet statistisch significant.

Typering in woorden

Op deze vraag gaven 371 respondenten (92%) een volledig antwoord. Allereerst is door beschrijvende statistiek nagegaan welke woorden en betekenissen veel werden gegeven. De combinatie natuur, rust, ruimte kwam veel voor. Natuur is het meest gegeven woord/betekenis, vooral in combinatie met groen of bos. In de tabel hieronder is een overzicht gegeven van enige (redelijk) veel voorkomende betekenissen.

rust	44	bos	70	Ijstijd	29	(on)weer	8
natuur	95	heide	23	glooiend	10	fietsen	11
Drenthe	45	heuvel	70	mooi	60	school	8
ruimte	15	hunebed	44	groen	8	... landschap	25

Tabel 4.5 Overzicht van typerend voor de Hondsrug genoemde woorden

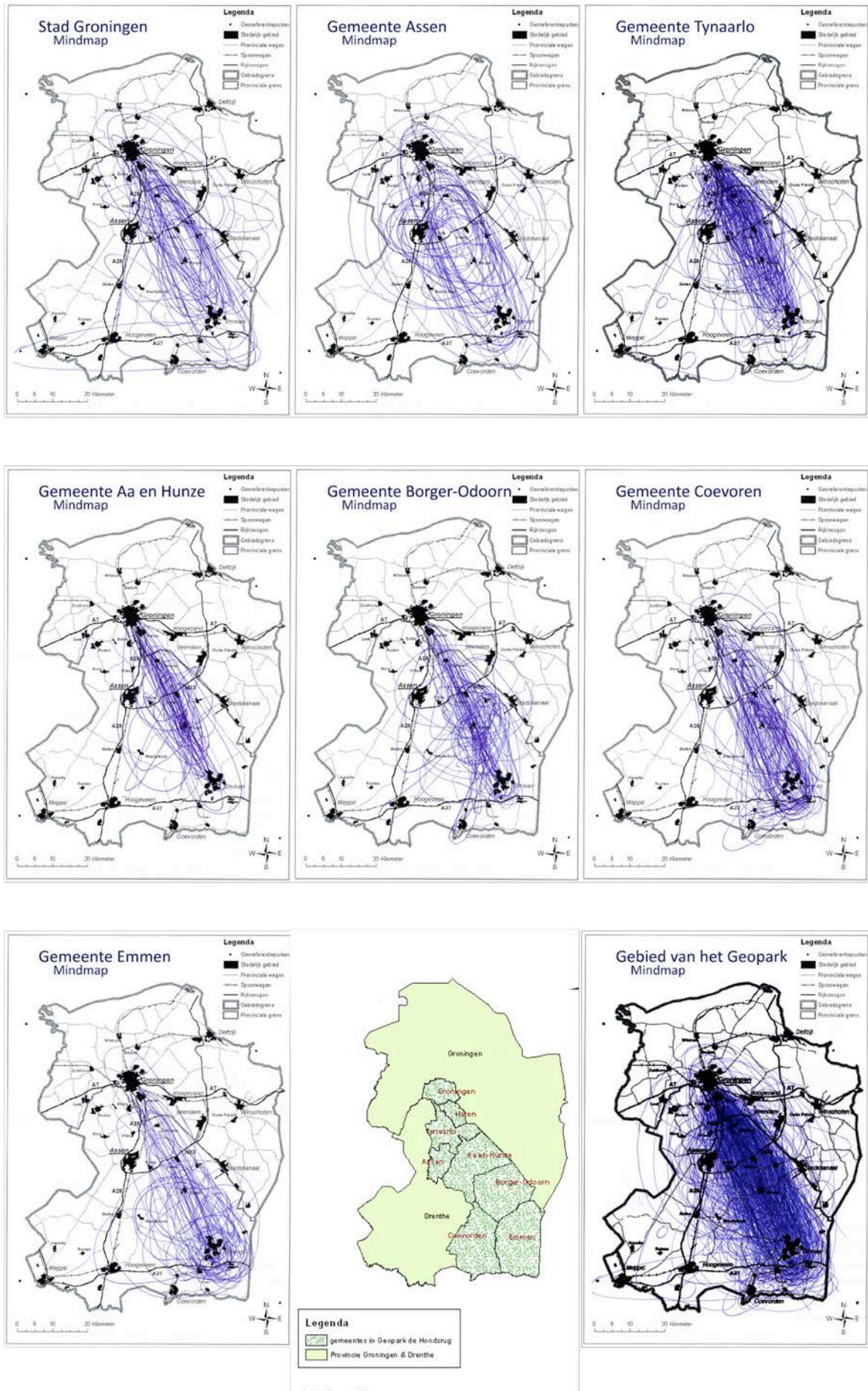
Vervolgens is dus per case een label toegekend op een ordinale schaal, waarmee wordt uitgedrukt in hoeverre de genoemde associaties een directe of meer indirecte relatie hebben met geologie (het Geopark dus).

Relatie van de associatie met geologie	aantal respondenten	percentage
1 - directe relatie met geologie	111	27,5
2 - indirecte relatie met geologie	120	29,8
3 - kwalificatie van het geografisch gebied	99	24,8
4 - persoonlijk verhaal of associatie	41	10,2
INVALID	32	7,9

Tabel 4.6 score op mate van directe relatie met geologie

Met deze aantallen is een Chikwadraattoets uitgevoerd, waarbij de woongemeente is afgezet tegen bovenstaande variabele. Om niet te kleine aantallen per cel te krijgen zijn daarvoor de categorieën 3 en 4 samen gevoegd. Label 3 is dus 'kwalificatie van geografisch gebied of persoonlijk verhaal of associatie' geworden. Zo volgt uit de Chikwadraattoets een significantie van 21,4%, waardoor het niet mogelijk is een statistisch significant verband aan te tonen tussen woongemeente en de relatie met geologie (= Geopark) van de genoemde betekenissen.

Wat opvalt is dat mensen vooral betekenissen voor het gebied noemen, die indirect of geen verband hebben met geologie. Dat zou kunnen betekenen dat het Geopark voor het publiek dus geen 'natuurlijke' legitimatie heeft. Het Geopark zou de relatie met geologie dus meer onder de aandacht moeten brengen.

figuur 5.1 Mental maps per woongemeente en het hele Geoparkgebied

ental maps

Per woongemeente is een mental map gemaakt door alle plaatsbepalingen voor de Hondsrug samen te brengen op een ondergrond. Op de mental map rechtsonder zijn alle cases op een ondergrond samengebracht. De mental map van de gemeente Haren is niet gemaakt, vanwege het te kleine aantal respondenten. Haren en Groningen hadden ook samengenomen kunnen worden, maar dat is om organisatorische redenen niet gebeurd.

Er vallen een paar dingen op:

- In de meer stedelijke gemeenten lijkt de geografische aanduiding minder 'precies'. er worden grotere gebieden aangewezen. De Hondsrug lijkt daar dus te worden gezien als een weidsere streek dan in de plattelandsgemeenten. In die gemeenten wordt het gebied vaker kleiner ingetekend.
- De respondenten lijken geneigd om de Hondsrug 'in de buurt' te lokaliseren: bij de gemeente Emmen ligt de grootste dichtheid cirkels meer in de buurt van Emmen. De bewoners van de gemeente Tynaarlo tekenen 'het hart' van de Hondsrug vaker in de gemeente Tynaarlo.

Het is lastig conclusies te verbinden aan mental maps. In ieder geval zijn ze niet significant te noemen, maar ze geven een heel duidelijk beeld hoe mensen de Hondsrug ervaren en vooral waar ze de Hondsrug positioneren.

6. Conclusie

Deze bachelorthesis probeert de hoofdvraag *'Zijn er verschillen in de representatie van het gebied de Hondsrug binnen het geografisch gebied van de het Geopark?'* te beantwoorden door drie vragen te analyseren. Er werd gevraagd naar een kenmerkend landschapstype, naar drie associaties (woorden) met het gebied en om het gebied in te tekenen op een kaart. Deze vragen zijn samengesteld aan de hand van theorie over de plaats, waarin verhalen en representaties over een plek een centrale plaats innemen. Binnen dit onderzoek is het niet mogelijk gebleken om statistisch aan te tonen dat er verschillen in identiteit of representatie bestaan, vooral door het type vragen dat is gesteld. Wel valt op dat geologie, de reden waarom het Geopark de Hondsrug Geopark geworden is, niet een prominente plaats inneemt bij de beeldvorming over het gebied. Voor de organisatie van de Hondsrug reden om na te denken over hoe zij dat beter onder de aandacht kunnen brengen of hoe zij de focus moeten verleggen naar aspecten van de omgeving waar mensen een sterker beeld van hebben.

Ook valt op (niet significant!) dat mensen in stedelijke regio's een minder duidelijk beeld lijken te hebben van de Hondsrug, terwijl de organisatie van het Geopark de Hondsrug vooral inzet op toerisme, waardoor ze juist van die doelgroepen afhankelijk zijn. Stedelingen uit het westen of zuiden hebben mogelijk nog een veel minder sterk beeld bij de Hondsrug, terwijl die ook een bijdrage zouden kunnen leveren aan de economische ontwikkeling van het gebied (als toeristen dus).

Er is voor Geopark de Hondsrug nog een groot potentieel dat momenteel niet wordt benut. Er is een geringe bekendheid met het Geopark en er bestaat niet een sterk beeld van de Hondsrug. Het zou interessant zijn te onderzoeken hoe dat potentieel beter kan worden benut.

Literatuur

Brandon Boys (2012). Sustainable Economic Development: Issue Framing and Opportunities for the Hondsrug Geopark
Host University: University of Groningen Home University: University of Illinois Urbana Champaign

Mihaela Hărmănescu. Sense of a place: Liveability and tourism quality in territories
University Of Architecture and Urbanism "Ion Mincu", Faculty Of Urbanism

Farsani, Coelho and Costa (2011). Geotourism and Geoparks as Novel Strategies for Socio-economic Development in Rural Areas.
INTERNATIONAL JOURNAL OF TOURISM RESEARCH Int. J. Tourism Res. **13**, 68–81

Gieryn, T. (2000) A Space for Place in Sociology. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 463-496

Holloway, L. & Hubbard, P. (2001). *People and place, the extraordinary geographies of everyday life*. Harlow: Pearson Education Limited

Simon, C. (2004) Ruimte voor identiteit, *De productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland*. Groningen: RUG/FRW

Vanclay, F. (2011). Endogenous rural development from a sociological perspective. In Stimson, P, Stough, R, Nijkamp, P, (Red.), *Endogenous Regional Development, Perspectives, Measurement and Empirical Investigation*, (pp. 59-72). Cheltenham: Edward Elgar

Vanclay, F. (2008). Place matters. In Vanclay, F, Higgins, M, Blackshaw, A, (Red.) *Making Sense of Place*, (pp. 3-11). Canberra: National Museum of Australia

Identiteitsverschillen binnen Geopark de
Hondsrug
Een onderzoek naar identiteitsverschillen en representatie

BIJLAGEN

Bartele van der Meer
s2611783
Bachelorthesis
1 juni 2014
RUG/FRW

Met deze enquête onderzoeken wij, een groep van tien studenten van de Rijksuniversiteit Groningen, hoe inwoners van het Hondsruggebied hun omgeving ervaren en hoe zij zich verhouden tot Geopark de Hondsrug. We zouden het zeer op prijs stellen indien u ons onderzoek mogelijk wilt maken door deze enquête in te vullen. We gaan vertrouwelijk met de gegevens om en uw antwoorden zullen anoniem worden verwerkt. Het invullen van de enquête duurt ongeveer 10 minuten. Alvast bedankt voor uw medewerking.

Vul het vakje in dat het beste uw mening verwoordt.

Heel erg verbonden
Behoorlijk verbonden
Neutraal
Niet zo erg verbonden
Helemaal niet verbonden

1. Voelt u zich verbonden met uw woonplaats?	☐	☐	☐	☐	☐
2. Voelt u zich verbonden met de Hondsrug?	☐	☐	☐	☐	☐
3. Voelt u zich verbonden met Geopark de Hondsrug?	☐	☐	☐	☐	☐

Een geopark is een gebied met bijzondere aardkundige kwaliteiten, gecombineerd met archeologische, cultuurhistorische en ecologische waarden. In een geopark wordt dit erfgoed onder de aandacht gebracht van een breed publiek en ingezet voor duurzame gebiedsontwikkeling. Sinds 2013 is ook de Hondsrug aangewezen als geopark.

4. Is uw gevoel met uw woonomgeving veranderd sinds de Hondsrug een geopark is geworden?
- Ja, positief veranderd
 - Ja, negatief veranderd
 - Nee, niet veranderd
5. Zou u het erg vinden om uit het Geopark te verhuizen?
- Ja, ik wil in het Geopark blijven wonen
 - Nee, ik wil verhuizen uit het Geopark
 - Maakt me niet uit
6. Kunt u drie woorden opschrijven die het eerst bij u opkomen als aan de Hondsrug denkt?
Kunt u bij ieder woord ook aangeven of de aanwijzing als geopark daar een positief effect op heeft gehad?

7. Op het geplastificeerde blad staan vier foto's van landschappen. Welke past het best bij de Hondsrug?
☐ Foto 1	☐ Foto 3
☐ Foto 2	☐ Foto 4

8. Als u het landschap van Geopark de Hondsrug vergelijkt met het landschap van de aangrenzende Veenkoloniën, wat vindt u dan het belangrijkste verschil?

9. Welke aspecten van het landschap van Geopark de Hondsrug vindt u 'mooier' dan die van het landschap van de Veenkoloniën?

10. Kunt u de volgende leeftijdsgroepen in het Hondsruggebied op volgorde van grootte zetten? Van grootste groep (1) tot kleinste groep (4).

..... 0 tot 20 jaar

..... 40 tot 60 jaar

..... 20 tot 40 jaar

..... 60 en ouder

Heel erg
Een beetje
Neutraal
Nauwelijks
Helemaal niet

11. Hoe bekend bent u met de bodem- en landschapsvormende aspecten van het Hondsruggebied?

O O O O O

12. Hoe bepalend zijn die aspecten voor het beeld dat u heeft van het Hondsruggebied?

O O O O O

13. Welk landschapsvormend aspect van het Hondsruggebied vindt u het belangrijkste?

14. Hoe belangrijk vindt u de vorming van het landschap in een gebied in het algemeen?

O O O O O

15. Hoe bekend bent u met de redenen waarom de Hondsrug de status van geopark heeft gekregen?

O O O O O

16. Hoe belangrijk vindt u het dat het Geopark zich bezighoudt met regionale ontwikkeling?

O O O O O

17. Hoe betrokken voelt u zich bij de organisatie van Geopark de Hondsrug?

O O O O O

Heel positief
Positief
Neutraal
Negatief
Heel negatief

18. Hoe waardeert u de organisatie van Geopark de Hondsrug?

O O O O O

19. Vindt u het belangrijk betrokken te worden bij de organisatie en besluitvorming rondom het Geopark?

- Ja
- Nee
- Geen mening

20. Kent u (economische) initiatieven die vanuit de organisatie van Geopark de Hondsrug zijn ontstaan? Zo ja, welke?

21. Kent u (economische) initiatieven met betrekking tot het Hondsruggebied die vanuit de lokale bevolking zijn ontstaan? Zo ja, welke?

22. Heeft u wel eens deelgenomen aan activiteiten van Geopark de Hondsrug? Welke? (meerdere antwoorden mogelijk)

☐ Ja, een expositie bezocht	☐ Ja, les erover gehad op school
☐ Ja, een fiets- of wandelroute gevolgd	☐ Ja, een lezing bijgewoond
☐ Ja, een expeditie gevolgd	☐ Ja, een excursie bijgewoond
☐ Ja, een geoparksafari gedaan	☐ Nee, nooit aan een activiteit deelgenomen

23. Zou u vrijwilliger willen worden voor Geopark de Hondsrug?

☐ Ja	☐ Nee
☐ Ik ben al vrijwilliger	☐ Weet ik niet

24. Kunt u op de kaart op de volgende pagina aangeven waar volgens u de Hondsrug ligt?

25. Bent u een:

- Man
- Vrouw

26. Wat is uw geboortejaar?

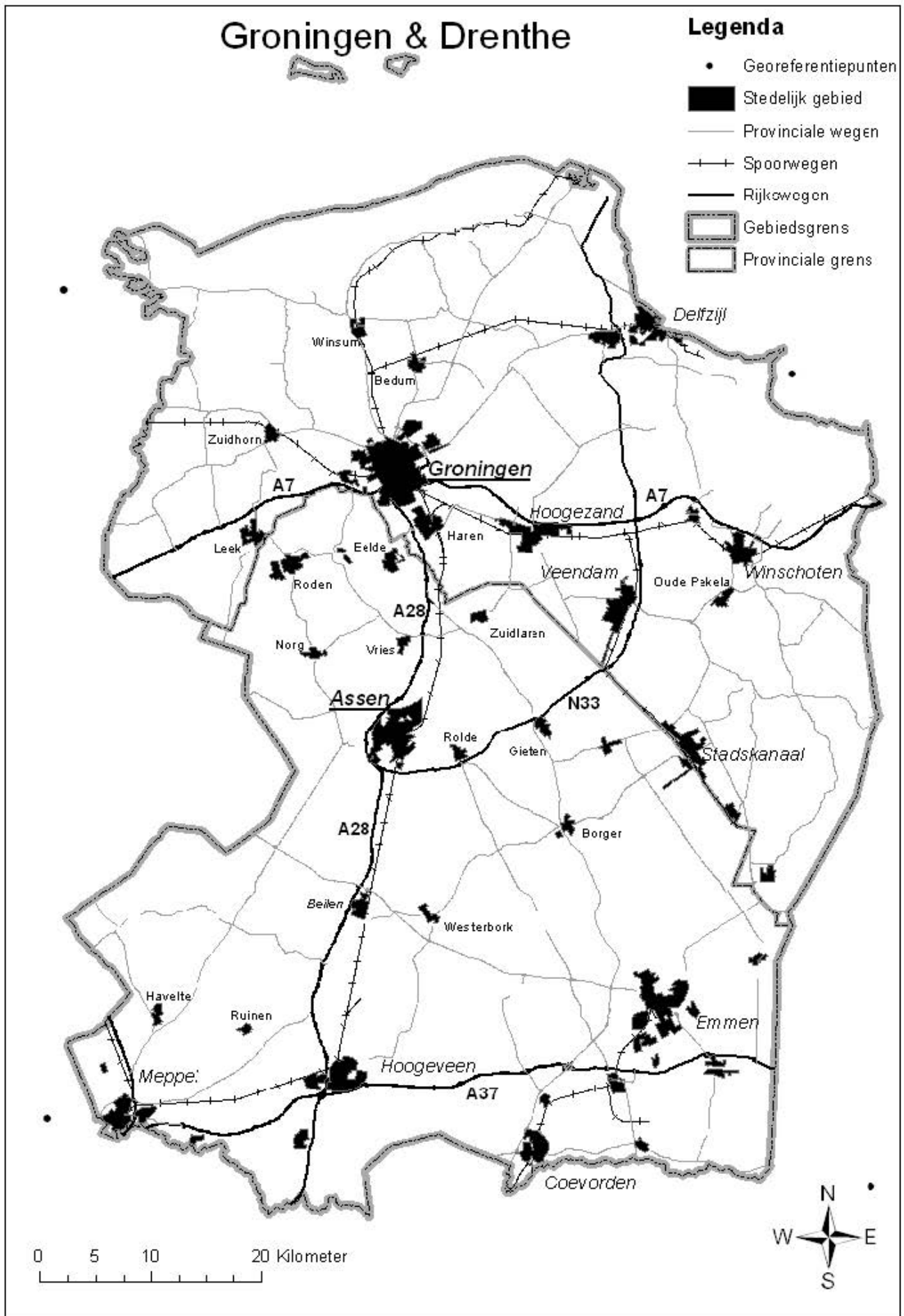
27. Wat is de 4-cijferige postcode van uw huidige woonadres?

28. Hoe langt woont u al in uw huidige woonplaats? jaar

29. Wat is uw geboorteplaats?

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Waar ligt volgens u de Hondsrug?

Welk van de onderstaande foto's past het best bij de Hondsrug?

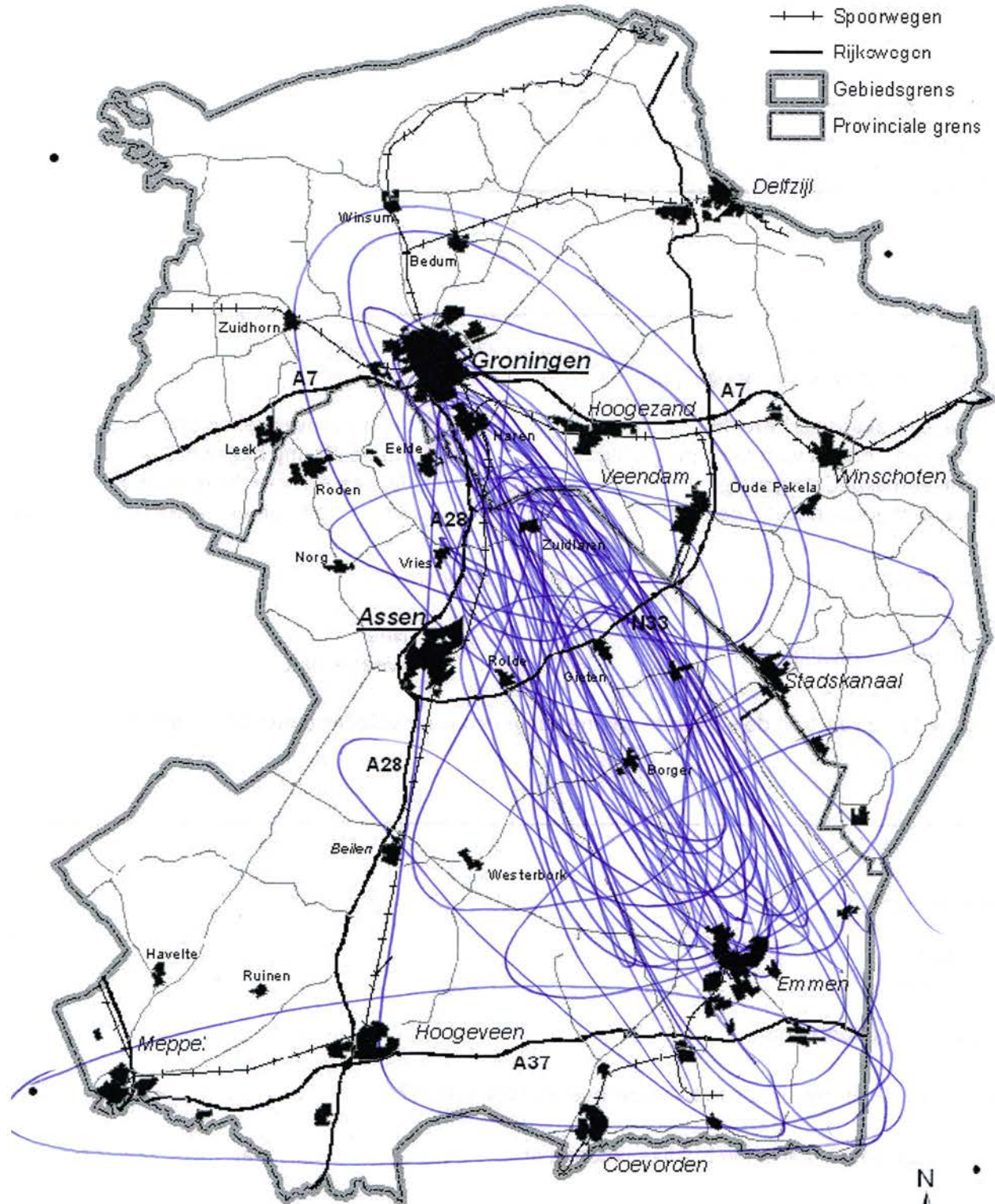

Stad Groningen Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

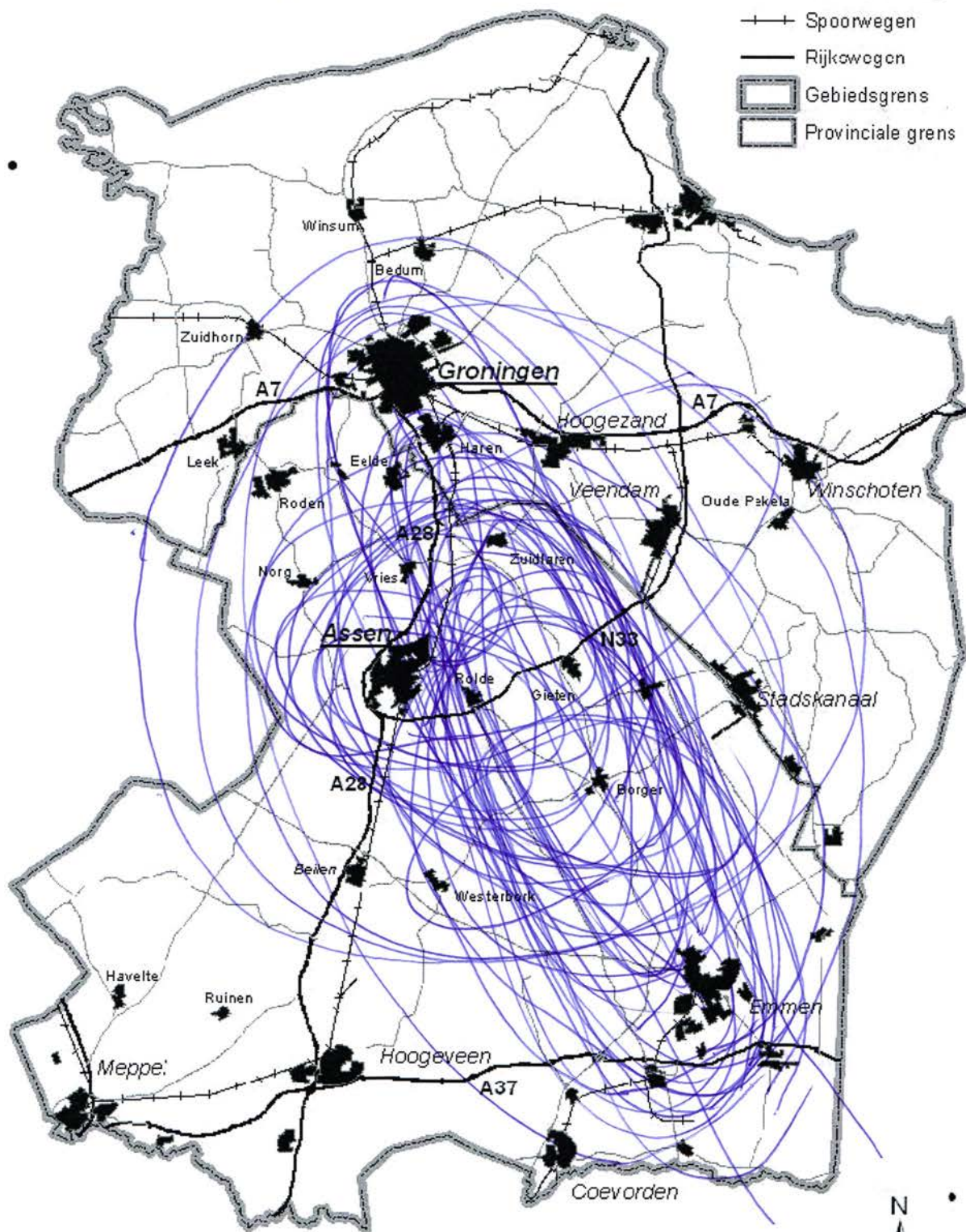
0 5 10 20 Kilometer

Gemeente Assen Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

0 5 10 20 Kilometer

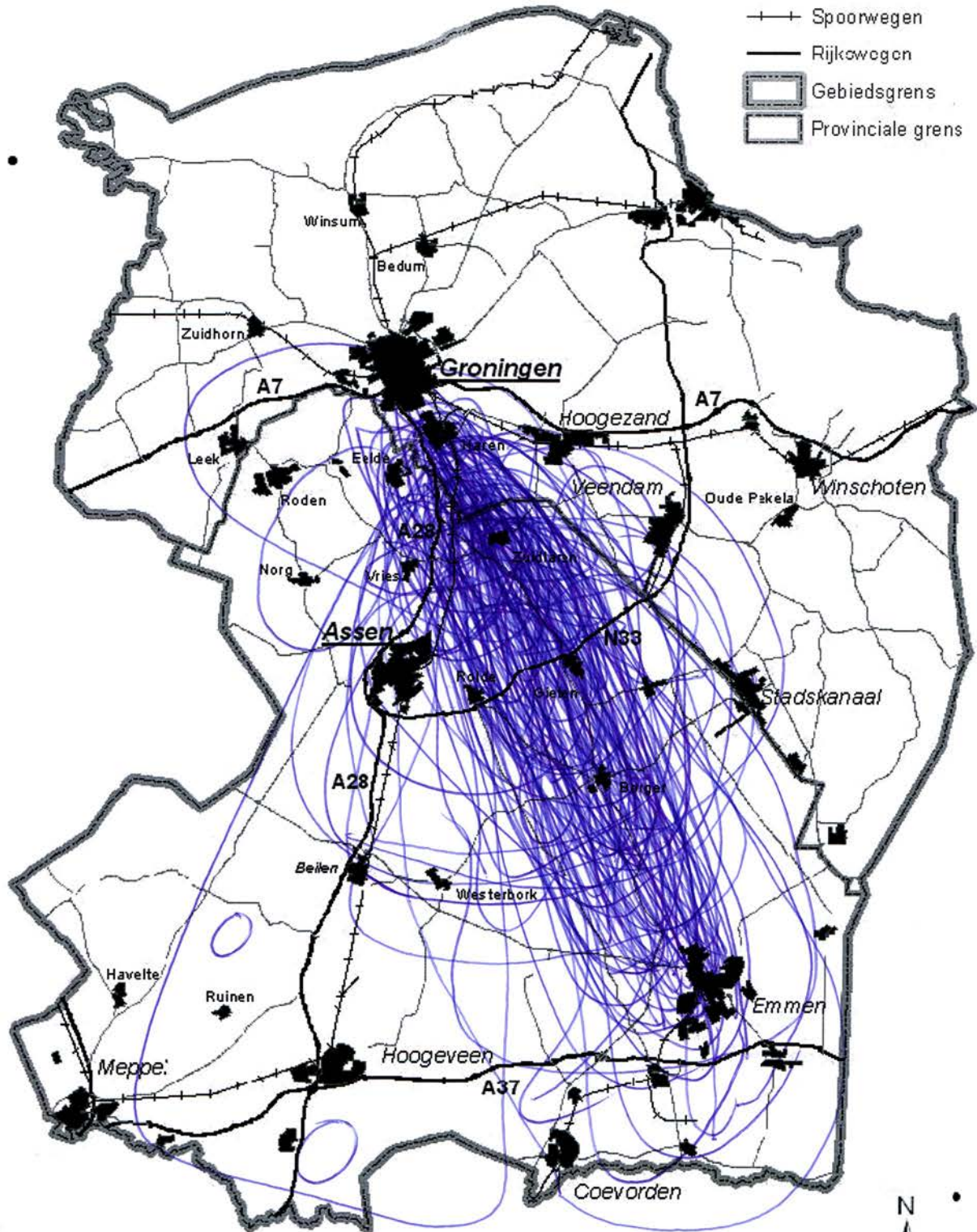

Gemeente Tynaarlo

Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

0 5 10 20 Kilometer

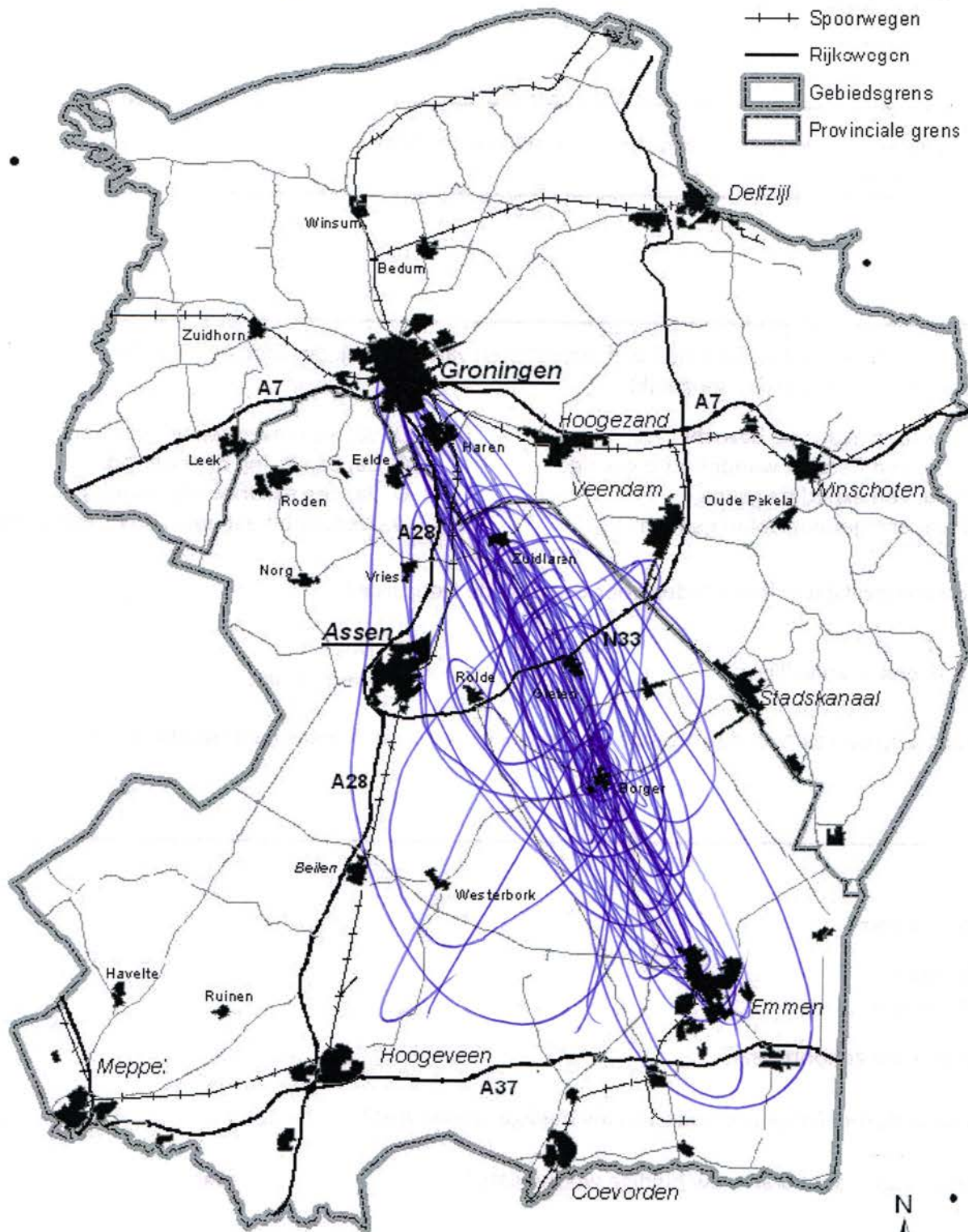

Gemeente Aa en Hunze

Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

0 5 10 20 Kilometer

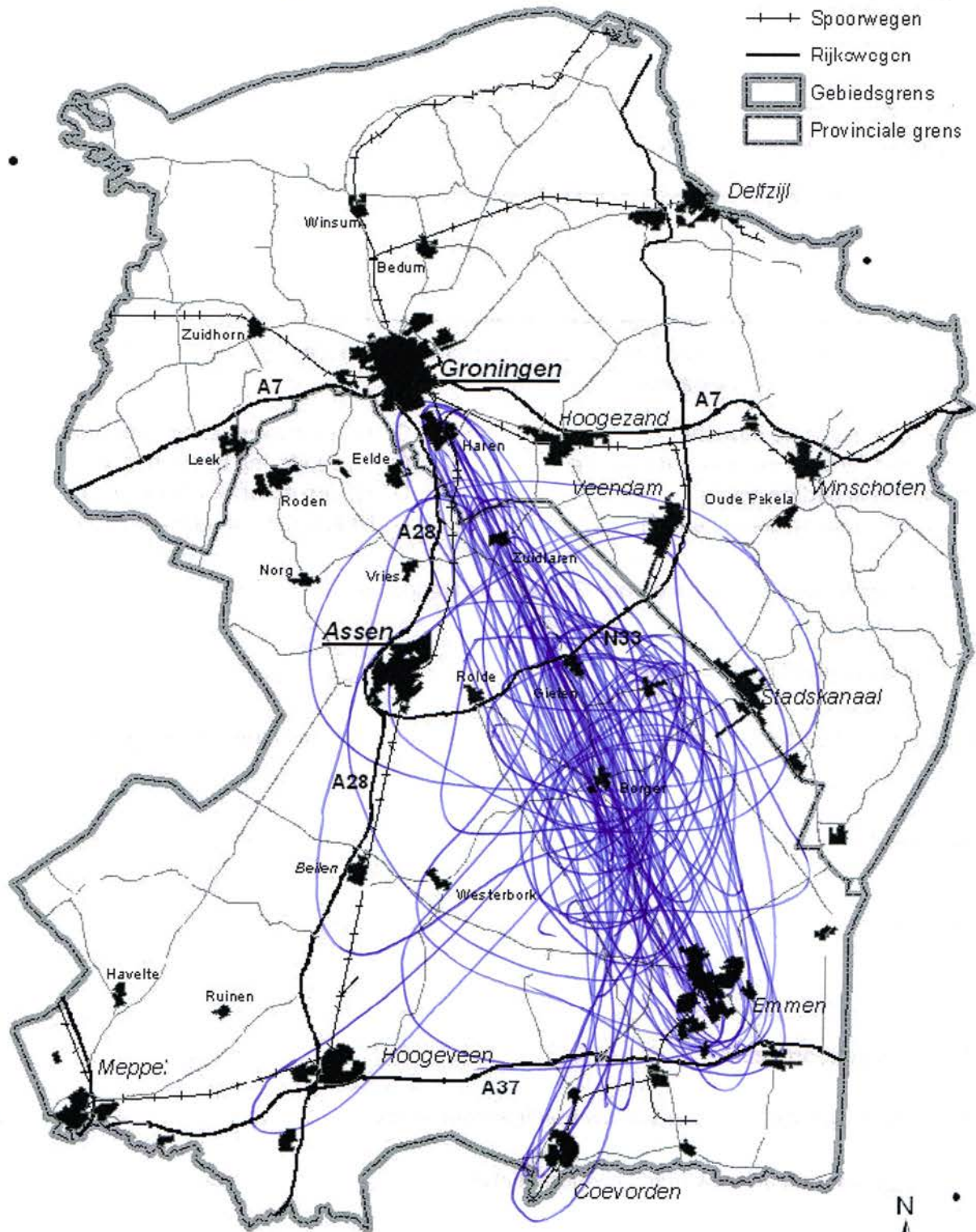

Gemeente Borger-Odoorn

Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

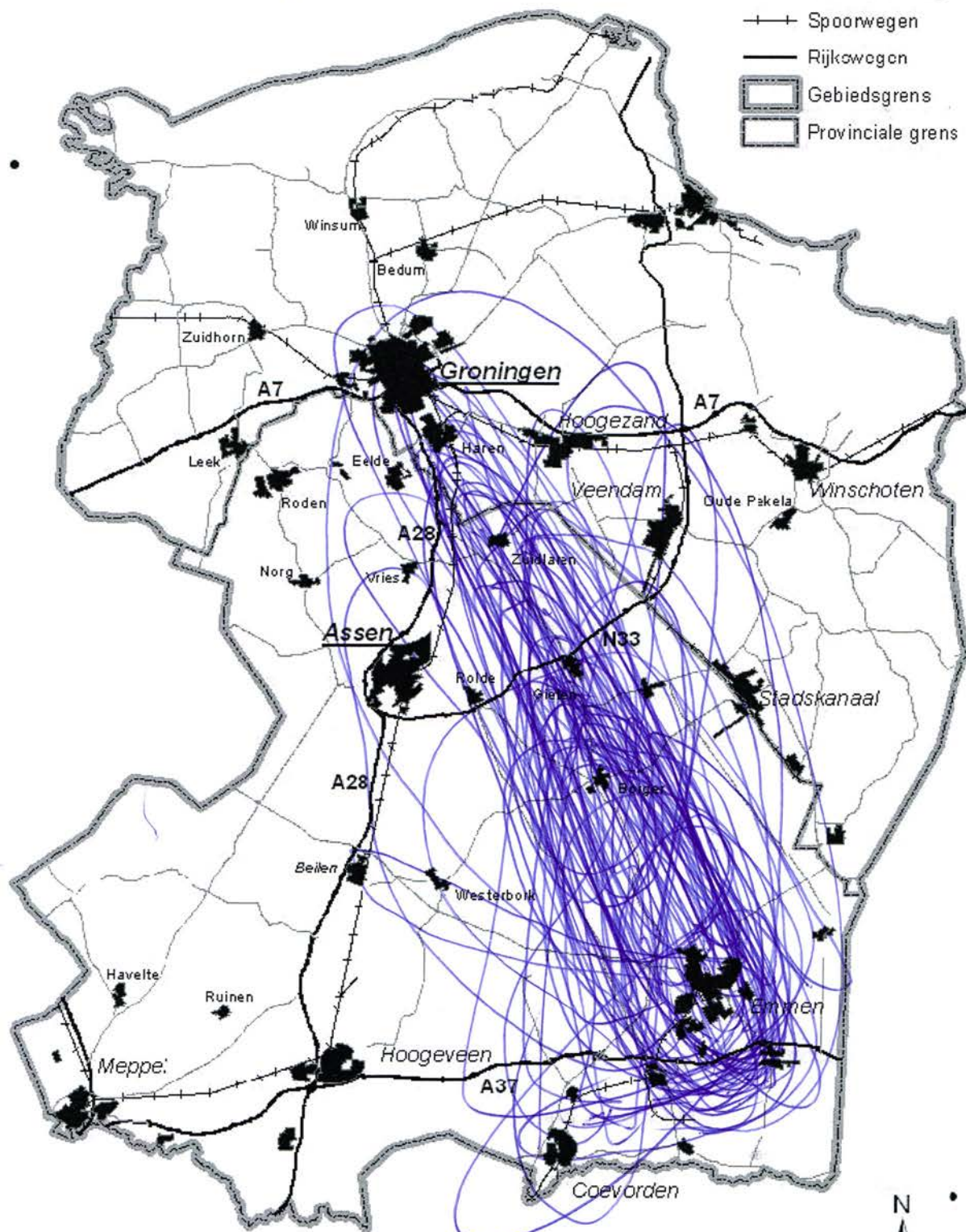
0 5 10 20 Kilometer

Gemeente Coevoren Mindmap

Legenda

- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

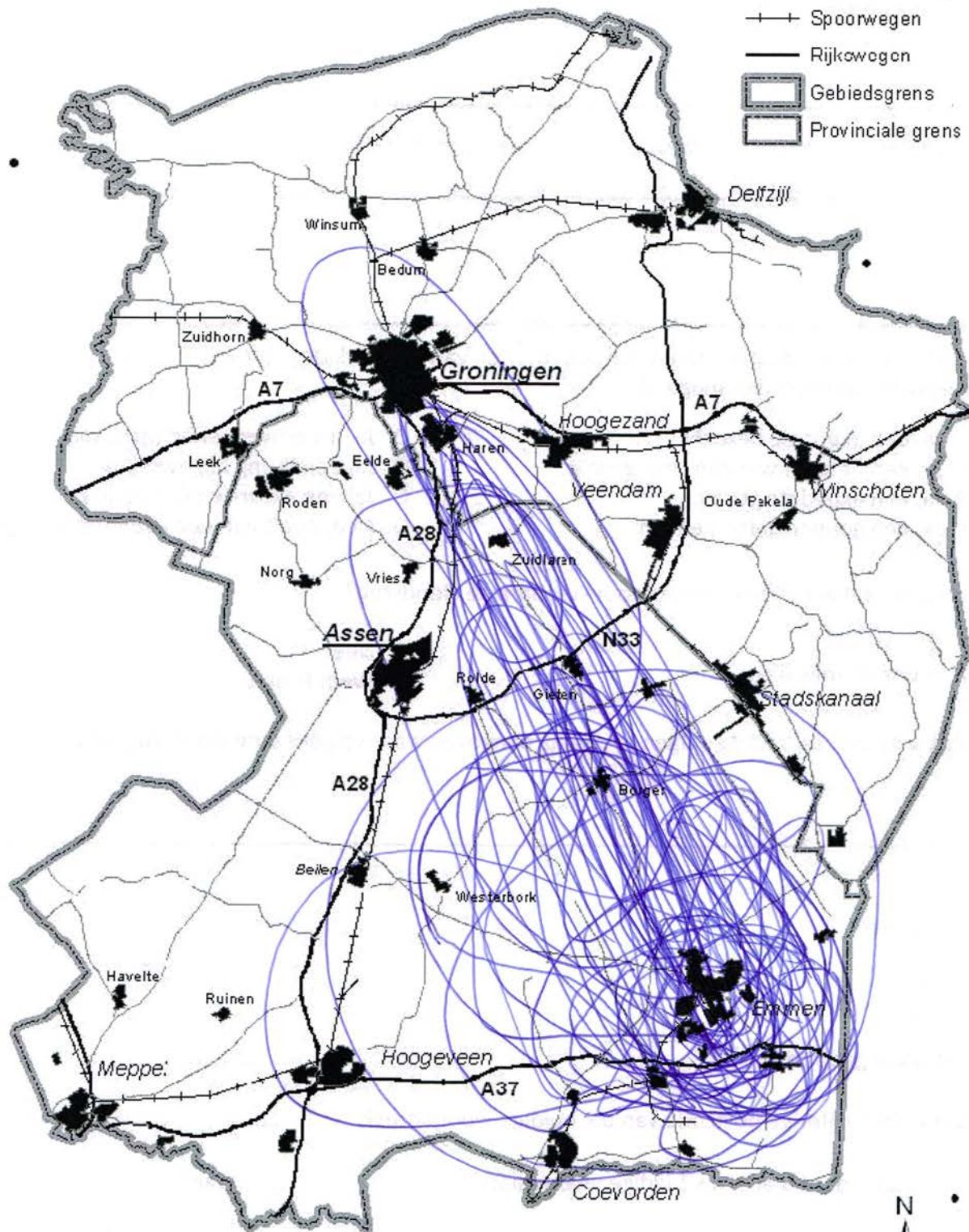
0 5 10 20 Kilometer

Gemeente Emmen Mindmap

Legenda

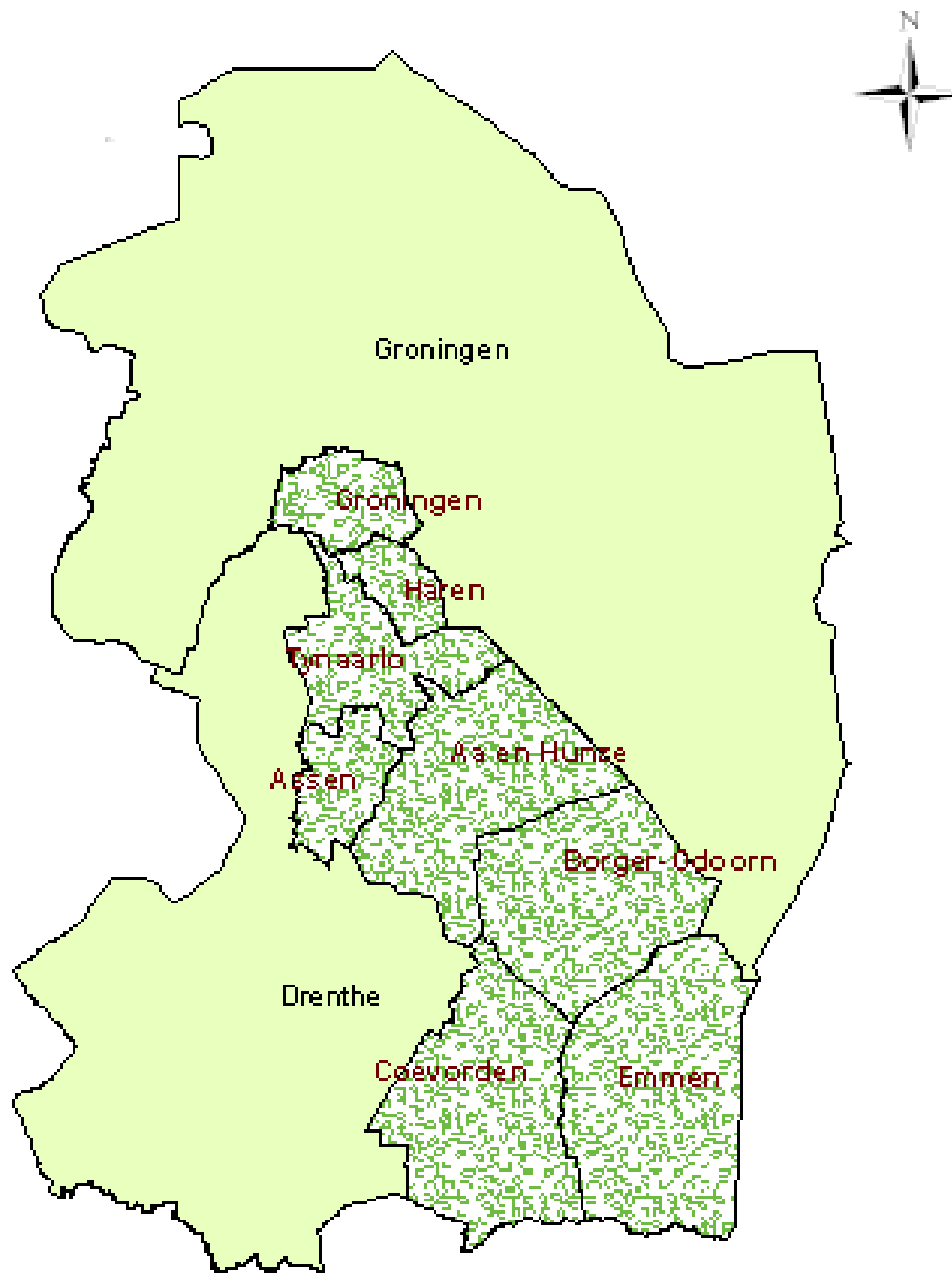
- Georeferentiepunten
- Stedelijk gebied
- Provinciale wegen
- + + Spoorwegen
- Rijkswegen
- ▭ Gebiedsgrens
- ▭ Provinciale grens

0 5 10 20 Kilometer

Onderzoeksgebied

Legenda

- gemeentes in Geopark de Hondsrug
- Provincie Groningen & Drenthe

0 4.5 9 18 Kilometers
